

Erilainen oppija lukiossa

Erityisopettaja Irma Kärkkäinen

Erilainen vai monenlainen?

- Kaikki ovat erilaisia oppijoita erityisine tarpeineen. Puhutaankin jo monenlaisista oppijoista.
- Erityinen tuki, ohjaus ja opiskelijahuolto laajimmassa merkityksissään ovat osa jokaisen opettajan perustehtävää.
- Hyväksyvä, turvallinen ja kannustava oppimisympäristö ennaltaehkäisee ongelmia. Oppimiselle jää tilaa.

Oppimisen esteiden tunnistaminen

- Oppimisen esteet tunnistetaan mahdollisimman varhain, jos huolen puheeksi ottaminen on helppoa ja jäsentynyttä.
- Nivelvaiheikäytäntöjen sujuvuus ja tieto jo havaituista ongelmista on tärkeää.
- Opiskelijalle voidaan laatia yksilöllinen opinto-ohjelma tarvittaessa.

- Sen lisäksi voidaan laatia erityisen tuen suunnitelma, johon kaikki tuki ja vastuutahot kirjataan. Tähän suunnitelmaan sisällytetään HOJKS, jos opiskelijalle se on tehty peruskoulussa.
- Lukiossa opetussuunnitelman tavoitteita ei yksilöllistetä (entinen mukauttaminen), mutta eriyttäminen on mahdollista. Erityisvaikeudet tulee ottaa huomioon opetuksessa ja arvioinnissa kohtuullistamalla ja tarjoamalla vaihtoehtoisia tapoja osaamisen näyttämiseen.

- Ongelmat on syytä ottaa puheeksi silloin, kun ne ovat vielä pieniä ja vain aavistuksina olemassa.
- Ryhmänohjaajan/aineenopettajan rooli korostuu vaikeuksien havaitsemisessa.
- Dramaattisesti kasautuneisiin ongelmiin puuttuminen ja onnistuneen tuen räätälöinti on jo haastavaa.

Yhteisöllisyyden edistäminen

- Lukioissa kiinnitetään nyt erityistä huomiota yhteisöllisyyden edistämiseen.
- Yhteisöllisyyttä edistetään asenneilmapiiriin vaikuttamalla. Opiskelijoiden yhteisvastuullisuus itsestään/ toisistaan ja opettajien tiimityö ja keskinäinen yhteisöllisyys välittyvät opiskelijoille turvallisena toimintakulttuurina.

Erityisen tuen tarve lukiossa

- 1. Kielelliset ongelmat
- 2. Matemaattiset vaikeudet
- 3. Tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen pulmia
- 4. Psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat
- 5. Fyysiset vammat ja sairaudet
- 6. Puutteelliset oppimisen strategiat
- 7. Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet

1. Kielelliset ongelmat

- Kielellinen ongelma saattaa ilmetä vaikeutena ymmärtää suullisia ohjeita tai seurata opetusta, asian vierestä puhumisena, sanojen hakemisena sekä ilmaisen niukkuutena tai toisaalta lähes taukoamattomana epäjohdonmukaisena puhevirtana.
- Suoritukset voivat olla hyvin epätasaisia. Runsasta vaihtelua.

- Dysfasia –diagnoosi annetaan tiettyjen kriteerien perusteella, jos kykyprofiilin kielellinen puoli on huomattavasti heikompi kuin hahmotuksellinen. Taustalla on viivästynyttä puheen ja kielen kehitystä.
- Dysfasia - diagnoosi muuttuu monesti nuoruus – ja aikuisiässä lukivaikeudeksi sitä mukaa kun kompensatiota ja kypsymistä tapahtuu.

- Monesti lukivaikeuksisella on dysfaattisia piirteitä ja hyvin usein dysfasiaan liittyy lukivaikeus.
- Dysfasiaan ei liity puutteita älyllisessä kapasiteetissa, mutta ilman tukea oppiminen on vaikeaa.
- Kielellisen päättelyn ongelmat eivät johdu yleisen päättelykyvyn puutteesta.

- Lukivaikeus on kirjoitetun kielen dekodausvaikeus, jonka aiheuttaa fonologisen prosessoinnin heikkous.
- Lukivaikeus on paljon muutakin. Vielä 70-luvulla ajateltiin, että lukivaikeus on pelkästään oikeinkirjoituksen ja lukemisen virheellisyyttä ja/tai hitautta.
- Nykyisin lukivaikeus nähdään laajana ongelmakirjona, joka vaikuttaa oppimiseen ja elämään monin tavoin.

Perinteisiä lukemisen tyyppivirheitä :

- 1. Väärä sana   2. Puuttuva kirjain
- 3. Väärä kirjain   4. Puuttuva sana
- 5. Liika kirjain   6. Väärä sanan loppu
- 7. Yksikkö/monikko 8. Katko
- 9. Toisto   10. Reversaali (Suomi- Soumi)

Perinteisiä kirjoittamisen tyyppivirheitä:

- 1. Puuttuva kirjain   2. Geminaattavirhe
- 3. Väärä kirjain   4. Liikakirjain
- 5. Rotaatio (b/d)   6. Reversaali
- 7. Pitkä/lyhyt vokaali   8. Sanaraunio
- 9. Väärä mielekäs sana
- 10. Väärä sanan loppu

- Lukivaikeus näkyy vaikeutena pitkien sanojen ja lauseiden ymmärtämisessä ja toistamisessa ja vaikeutena vastata kysymyksiin, jos odotetaan nopeaa reaktiota.
- Oikea ja vasen, itä ja länsi menevät sekaisin.
- Suunnissa ja kartan käytössä vaikeuksia
- Riimien ja sananväännösten hahmottaminen vaikeaa.

- Nuoren ja aikuisen lukivaikeus näkyy lukemisen ja kirjoittamisen hitautena ja virheellisyytenä ja tekstin ymmärtämisen ongelmina. Olennaisen erottaminen toisarvoisesta ja tiedon jäsentäminen eheäksi rakennelmaksi sekä jäsentyneen tekstin tuottaminen on vaikeaa. On työlästä pukea ajatuksia sanoiksi ja kirjoitettavissa olevaan asuun.

- Kirjoittamisen ongelmat näkyvät myös huonona kirjoitusjälkenä, usein edelleen oikeinkirjoitusvirheinä, lauserakenteen ongelmina, tekstin epäjohdonmukaisuutena , asiasisällön virheinä ja usein tekstin niukkuutena.
- Taustalla on työmuistin kapeutta, nimeämisen vaikeutta ja fonologisen prosessoinnin ongelmia, vaikeutta käsitellä kieltä metatasolla.

- Lukivaikeuteen liittyy usein keskittymisen ja tarkkaavaisuuden ongelmia, toiminnanohjauksen, hahmotuksen ja motoriikan ongelmia.
- Perinnöllisyyden vaikutus on jo vahvistettu ja lukivaikeus on sidottu useaan eri geeniin. Lokalisaatio jatkuu. Suomalainen tutkimus on tässä asiassa huippuluokkaa (Kere & alii).

- Lukivaikeus voidaan havaita jo vauvaikäisten aivotutkimuksessa pieneenä viiveenä reagoimisessa erilaisten ääniärsykkeiden kestoon.
- Kaikenikäisiä on tutkittu ja havaittu n. 150 millisekuntin viive herätevasteen syntymisessä eri aivoalueilla.
- Puhevirta alkaa puuroutua kuulijan korvissa ja sen analysointi vaikeutuu.

- Lukivaikeutta voivat aiheuttaa myös ongelmat sikiökehityksessä, hapen puute synnytyksessä ja varhaislapsuuden erinäiset altistavat tekijät, esim. lukuisten korvatulehdusten aiheuttama liimakorva erityisesti tiettyjen herkkyykskausien aikana.
- Sattuman vaikutusta ei voida sulkea pois. Aina ei selittävää tekijää löydy.

Lukivaikeus vieraissa kielissä

- Aina hyvin kompensoitunut lukivaikeus ei näy lukiossa äidinkielessä, mutta stressitilanteissa siinäkin.
- Lukivaikeus ilmenee usein vieraissa kielissä kuullun ja luetun ymmärtämisessä, suullisessa ja kirjallisessa tuottamisessa, samoina tyypvirheinä kuin aikaisemmin äidinkielessä, oppimisstrategioissa ja rakenteiden jäsentymättömydessä.

- Vaikeutta tulee arvioida fonologian, morfologian, semantiikan ja syntaksin tasoilla sekä metakognition kannalta. Tarkka virheanalyysi on tärkeä. Kuvaavaa on vaikeus toistaa sana tai lause vieraalla kielellä. Tarvitaan alkuun opettajan hidastettu malli ja mahdollisuus nähdä opettajan kasvot.
- Hyvä saada ohjausta apuvälineitten käyttöön, esim. MP3.

- Värien, riimien, lorujen sekä rytmitysten käyttö ovat hyödyksi. Verbalisoinnin ja visualisoinnin sekä zoomauksen keinot on hyvä opettaa . Opittu asia on hyvä toistaa ääneen, opettaa vaikka kahvinkeittimelle, luoda oma sisäinen filmi asiakokonaisuudesta, johon mielikuvituksessa on mahdollista sijoittaa tarvittava sanasto, jonka luova käyttö ankkuroi sen mieleen jne.

Lukivaikeuden testaaminen

- Lukilausunnon voi kirjoittaa erityisopettaja tai psykologi asiaan perehdyttyään.
- Testin tekemiseen menee 4-5 oppituntia. Nykyisin käytetään Niilo Mäki- instituutin yksilötestipatteristoa nuorille ja aikuisille. Näiden lisäksi tehdään usein erillinen sanelu, fonologisen prosessoinnin tehtäviä ja oppimistyylianalyysi.

- Testi sisältää teknisen luku- ja kirjoitustaidon osiot sekä useita erilaisia tekstin ymmärtämisen tehtäviä ja oman kirjallisen tuotoksen. Arvioinnin pohjaksi tarvitaan myös mm. opiskelijan esseevastauksia eri oppiaineissa, vieraiden kielten tuotoksia ja itsearviointi.
- Opiskelijalle laaditaan laaja lausunto testin tuloksista tulevaisuutta varten.

- Lausunto edellyttää toisinaan monenlaista konsultaatiota, esim. yhteyttä peruskouluaikaisiin erityisopettajiin ja koulupsykologeihin.
- Laajan lausunnon pohjalta laaditaan tarvittaessa suppeampi lausunto ylioppilastutkintolautakuntaa varten.
- Lievä lukivaikeus voi oikeuttaa vain pieneen pistehyvitykseen kirjoituksissa.

- Keskivaikea tai vaikea lukivaikeus edellyttää myös erikoislääkäriin, (neurologi tai foniatri) lausuntoa.
- Erikoislääkäri ottaa kantaa myös ehdotettuihin erityisjärjestelyihin ja hyväksyy (lähes aina) ne ja antaa ongelmalle diagnoosin, esim. F81.0 Lukemisen erityisvaikeus.

Eriyisjärjestelyt kirjoituksissa:

- Pitkätaukoinen kuullunymmärtämiskokeen äänite
- Lisäaika kuullunymmärtämiskokeen lopussa
- Lisäaika kirjallisen kokeen lopussa, 1-2 h
- Erillinen koetila
- Isokirjaimiset koetehtävät

- Oikeus käyttää vastausten kirjoittamiseen tietokonetta tai kirjoituskonetta erillisessä tilassa
- Vapautus äidinkielen esseekokeen puhtaaksi kirjoittamisesta musteella tai kuulakynällä
- Määräyksissä annetaan erillisohteet myös vammaisten, sairaiden ja vieraskielisten kohdalla.

3. Matemaattiset vaikeudet

- Puhdas matematiikan erityisvaikeus on harvinainen asia. Vaikeuksiin matematiikassa liittyvät usein lukivaikeudet ja hahmottamisen ongelmat. Siksi esim. sanalliset tehtävät, lukusuora, koordinaatisto, kolmiulotteinen geometria ja kaavojen soveltaminen voivat olla vaikeita.
- Kertotaulun automatisoituminen monesti vielä yläkoulussa kesken.

- Matematiikka edellyttää samankaltaista faktojen automatisoitumista ja proseduraalista tietoa kuin kielen oppiminen.
- Hahmottamisen ongelmat näkyvät myös karttojen ja graafisten esitysten lukemisessa, tilan ja ajan hahmottamisessa ja ongelmina non-verbaalisten vihjeiden havaitsemisessa.

- Matematiikan vaikeuksia on pidetty mm. sensomotorisina ongelmina (esim. sormiagnosia, taktilisten aistimusten kokeminen) ja visuospatiaalisten mielikuvien tuottamisen vaikeutena (esim. mielikuva lukujonosta tai koordinaatistosta) ja visuomotoriikan (silmän ja käden yhteistyö) ongelmina sekä sekalateraalisuutena. Tarkkaa etiologiaa ei tunneta.

- Matemaattista vaikeutta voidaan arvioida lukiossa MAKEKO- testillä (nivelvaihekoee peruskoulusta toiselle asteelle) ja Niilo Mäki-instituutin KTLT- testillä.
- Joskus voidaan pyytää psykologiset tutkimukset taustalla piilevien hahmotusvaikeuksien arvioimiseksi.
- Virheanalyysi ja ajatteluprosessin seuraaminen tärkeää.

- Matematiikkaan liittyy melkoisia tunnelukkoja ja niiden aukominen lienee se suurin ongelma lukiossa.
- Keskeiseen oppiaineeseen pitäytyminen ja tavoitetaso asettaminen kohtuulliseksi antaa onnistumisen kokemuksia.
- Jos tavoitteena on arvosana 5 tai 6, vaikeimpiin tehtäviin ei kannata koskea.

- Matematiikkaa tulisi opettaa mallintamalla siten, että keskeiset tehtävät käydään vaihe vaiheelta läpi niin, että opiskelijan ei tarvitse samanaikaisesti tehdä muistiinpanoja.
- Opiskelija saa opettajan äänestä mallin omalle ajattelulleen ja voi mielikuvissaan käyttää sitä omana sisäisenä äänenään ennen kuin oma syntyy.

- Opiskelija kopioikoon mallinnetut tehtävät omalla ajallaan vihkoonsa ja kehystäköön vaikka värikynällä kokonaisuuden. Värikehukset rajaavat asian ja helpottavat asian ankkuroimista mieleen.
- Joidenkin opiskelijoiden on hyvä värittää vaikka plussat punaisiksi ja miinukset vihreiksi, jos symbolien havaitsemisessa on hämminkiä.

- Jos lateraalisuudessa (suunnissa) on ongelmia, vaikka viivottimen pitäminen vihkon/paperin vasemmalla puolella ehkäisee reversoimista eli numeroiden tai kirjaimien paikan vaihtumista.
- Aina on syytä palata opittavan aineksen kokonaisuuteen ja kerrata lyhyesti, mitä on jo opittu.

- Koetilanteissa olisi hyvä lukea tehtävät ääneen, jos mahdollista. Suttupaperia tulisi olla riittävästi.
- Joskus voi erillinen koetila olla tarpeen, jotta opiskelija voi ajatella ääneen ja jos tarkkaavaisuuden ylläpitäminen on työlästä.
- Lisäaikaan pitäisi olla mahdollisuus ainakin lausunnon turvin.

4. Tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen pulmia

- Toiminnanohjaus on kykyä hillitä ensisijaisia impulsseja, kykyä asettaa toiminnalle tavoitteita ja suunnitella toimintaa ja mukauttaa toimintaa joustavasti tarpeen mukaan sekä kykyä arvioida omaa toimintaa.
- Vaikeudet ilmenevät työskentely- ja oppimistilanteissa, sosiaalisissa tilanteissa ja tunteiden hallinnassa ja ilmaisemisessa.

- Vaikeudet ilmenevät vireystilan säätelyn ongelmina, suunnittelun vaikeutena, impulsiivisuutena ja toiminnan ylläpitämisen vaikeutena, joustamattomuutena (perseveraationa) sekä kyvyttömyytenä löytää käsitteiden välisiä yhteyksiä tai relevantteja jo opittujakaan toimintastrategioita sekä kriittisyyden ja aloitekyvyn puutteina.

NLD

- NLD (non-verbal learning disability)
Visuo-spatiaalisen havaitsemisen vaikeus, johon liittyy ongelmia matematiikassa ja luetun ymmärtämisessä, ongelmanratkaisussa (syy-seuraussuhteet) ja sosiaalisten suhteiden kentällä (ei-kielelliset viestit, huumori, kompleksiset uudet tilanteet).

ADHD ja ADD

- ADHD (Attention Deficit Disorder + Hyperactivity)

Tarkkaavaisuuden vaikeus, johon liittyy ylivilkkautta. Siihen voi liittyä myös motorisia kehityshäiriöitä, hahmotushäiriöitä ja erityisiä oppimisvaikeuksia. Monesti esiintyy myös muistihäiriöitä ja sosiaalisen kanssakäymisen ongelmia ja psyykkistä oireilua.

- ADHD:ssa tarkkaavaisuuden suuntaamisen ja ylläpitämisen ongelmat korostuvat. Vireystilan säätely on vaikeaa, impulssikontrolli pettää. On vaikeutta toimia kielellisten ohjeiden mukaan ja organisoida omia toimiaan ja pysyä aloillaan. Pitkäaikaisen suunnitelmallisen toiminnan välttelyä, hajamielisyyttä ja työvälineiden kadottelemista.

- ADHD- ihminen häiriintyy ulkoisista ärsykkeistä. Hän ei osaa ottaa huomioon yksityiskohtia ja tekee runsaasti huolimattomuusvirheitä.
- ADD (Attention Deficit Disorder) on samaa ongelmakirjoa, mutta ilman ylivilkkautta. ADD-ongelma näkyy lähinnä hajamielisenä apatiana ja hämmentyneisyytenä lukion arjessa.

- ADHD ja ADD korvaavat yhdessä vanhan MBD- käsitteen ja Suomeen välillä juurtuneen DAMPin.
- Komorbiditeetti: tarkkaavaisuuden häiriöt usein kytköksessä lukivaikeuden ja matematiikan ongelmien kanssa.
- Tarkkaavaisuuden häiriöt yhdessä käyttäytymisen ongelmien kanssa ovat vaikeita (lääkeaineiden väärinkäyttö, huumeet, psykiatriset diagnoosit).

- Diagnoosia varten tarvitaan psykologiset tutkimukset, esim. WISC-R ja Nepsy sekä psyykkisen tilan arviointi ja neurologiset tutkimukset.
- Tarvitaan erityistä tukea ja kuntoutusta, toisinaan myös lääkitystä.
- Lohdullista on se, että lukiovaiheessa ongelmat ovat jo pitkälti ihmisen omassa hallinnassa ja väistyneet etualalta, silti sisäisinä ristiriitoina.

- Tarkkaavaisuushäiriöinen tarvitsee erityisen selkeät, sekä suulliset että kirjalliset ohjeet.
- Toiminnan tavoite ja työvaiheet tulisi kertoa rauhallisesti ja johdonmukaisesti.
- Istumapaikka tulisi miettiä huolella. Jos tilaa olisi reilusti, yksi paikka voisi olla keskellä edessä ja toinen luokan takana vetäytymistä varten.

- Poikkeamat rutiineista olisi hyvä kertoa ajoissa.
- Ylimääräiset ärsykkeet olisi hyvä karsia pois.
- On muistettava, ettei opiskelija tahallaan ole hankala, vaan moni asia johtuu keskushermostosta. Silti opiskelijaa voi tiukastikin muistuttaa pelisäännöistä, mutta ei koskaan pilkallisesti.

ASPERGERIN SYNDROOMA

- Aspergerin syndroomaan (AS) liittyy aina toiminnanohjauksen vaikeutta. Aspergerin syndrooma on autismin kirjoon kuuluva neurobiologinen kehityshäiriö, joka aiheuttaa vaihtelevia toimintarajoitteita.
- Älyllisen kapasiteetin ja selviytymistaitojen välillä voi olla suuri ero.

- AS- ihmisen rajoitteet ilmenevät vaikeutena laatia ja toteuttaa toimintasuunnitelmia, hahmottaa asioiden syy- seuraussuhteita ja aikaa. Rituaaleihin ja rutiineihin tukeudutaan. Kokonaisuuksien hahmottamisen vaikeus ilmenee mm. yksityiskohtiin juuttumisena ja vaikeutena soveltaa tietoa. Jotkut ovat nk. yhden asian ihmisiä.

- Eläytymiskyvyn puute vaikeuttaa toisen ihmisen asemaan asettumista ja voi ilmetä itsekeskeiseltä tai manipuloivalta vaikuttavalta käytöksenä.
- Toimintojen automatisoitumisen puutteellisuus näkyy esim. vaikeutena motorisissa suorituksissa. Oppimiseen tarvitaan harjoittelua ja toiminnan fyysistä ohjausta.

- Asperger- ihmistä voidaan tukea selkeällä ja ystävällisellä kommunikoinnilla.
- Toisinaan ulkonainen fiksuus hämää ja pärjäävää esittämään tottunut voi olla ahdistunut, masentunut ja syrjäytymisvaarassa.
- Provosoinnista ei kannata provosoitua.
- Asperger – ihminen ei aina osaa kertoa esim. kiusaamisesta.

- AS-ihminen tarvitsee tukea, ikään kuin apuminän vierelleen käsittelemään arjen tilanteita. Joskus tarvitaan aistiyliherkkyyksien vuoksi vaikka korvatulppia tai aurinkolaseja tai lupaa poistua vähäksi aikaa luokasta.
- Kannattaa tarkkailla tilanteita, joissa olisi ymmärrettävä vaikkapa ironiaa tai piilohuumoria – ja tukea opiskelijaa.

TOURETTEN SYNDROOMA

- Touretten syndroomaan liittyy toiminnanohjauksen vaikeutta.
- Tyypillisiä tahattomia oireita ovat erilaiset tic- oireet eli yksinkertaiset motoriset nykimisoireet (silmien räpyttely, irvistely, kielen näyttäminen) ja monimuotoiset motoriset nykimisoireet (kaikki kehon liikkeet).

- Yksinkertaisia äänellisiä tic -oireita ovat erilaiset äännähdykset, esim. sihahdus, maiskutus. Monimuotoisia äänellisiä nykimisoireita ovat puheen katkonaisuus, äänen korkeuden vaihtelu jne.
- Esiintyy koprooliaa eli tabusanojen käyttöä ja ekolaliaa eli toisten matkimista ja palilaliaa eli omien sanojen/sanontojen toistelemista.

- Touretten oireyhtymä lievenee iän myötä. Ihminen pystyy pitkälle tukahduttamaan yllykkeensä. Reaktioiden tukahduttaminen ahdistaa aikuisiässä.
- Se on krooninen neurologinen sairaus, jonka etiologiaa ei tarkalleen tunneta. Kysymyksessä on biokemiallinen perinnöllinen epätasapainotila.

- Tourette – opiskelijalla pitäisi olla kunniallinen mahdollisuus poistua luokasta, kun yllykkeitä on liian vaikeaa hillitä – ja hiipiä takaisin.
- Koetilanteissa ja ylioppilaskirjoituksissa tarvitaan erillinen tila.
- Selkeä oppimisympäristö ja lämpimästi asetetut tiukat rajat auttavat. Jos opettaja korottaa äänensä ja kiivastuu, oireet pahenevat entisestään.

4. Psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat

- Psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien kohtaamiseen tarvitaan psykososiaalista opiskelijahuoltoja ja terveydenhuoltoja, MUTTA tarvitaan myös arjen huolenpitoa turvallisessa ympäristössä eli meitä.
- Meidän kaikkien on osattava ohjata opiskelija avun piiriin opiskelijahuoltoryhmä siltana.

ON AIHETTA HUOLEEN, JOS

- opiskelijan olemus muuttuu tavalla tai toisella.
- opiskelija viestii yksinäisyydestään ja näköalattomuudestaan, peloistaan.
- opiskelijan kaveripiiri muuttuu tai sitä ei ole.
- opiskelija on yliaktiivinen ja kovaääninen, kaikkea jotenkin "överiksi".

- opiskelijan olemus viestii päihteiden käytöstä.
- opiskelijan koulumenestys taantuu ja heikkenee.
- opiskelijan poissaolot lisääntyvät tai hän jää kokonaan pois oppitunneilta.
- opiskelija mitätöi ja vähättelee itseään, ei kestä kehuja.
- opiskelija on ilmeeton ja apaattinen.

- opiskelija käyttäytyy aggressiivisesti.
- opiskelija on perfektionisti.
- opiskelija vetäytyy syrjään tai hakee koko ajan huomiota.
- Opiskelijaryhmän dynamiikassa on jotain vääristynyttä (valtasuhteet).
- opiskelijalla on eskapistisia fantasioita (satuilua).
- Aina pitäisi puuttua asiaan, jos aikuisen vaisto sanoo, että kaikki ei ole kohdallaan...

- On tärkeää, että ymmärretään, kuinka vakavia asioita ahdistus ja masennus ovat. Me emme voi kyseenalaistaa tai mitätöidä diagnooseja. Masentunut ihminen ei välttämättä ole alakuloisen ja väsyneen näköinen, vaan jopa yltiöreipas selviytyäkseen hetken kerrallaan.
- Tarvitsemme herkät tuntosarvet.

- Kiusaaminen aiheuttaa kaikkialla suunnattomasti kärsimystä ja tuen tarvetta. Yhdessäkään koulussa ei voida väittää, etteikö kiusaamista olisi, vaikka nollatoleranssia julistetaankin.
- Kiusaaminen on monesti hyvin "sofistikoitunutta" ja monin hunnuin verhottua – ja siten salakavalaa ja äärimmäisen huolestuttavaa.

- Kiusaaminen näyttäytyy torjumisina, katseen kääntämisinä, toisen ihmisen sanattomina mitätöimisinä. Se on usein ryhmäilmiö. Myös vääränlainen auttaminen voi kääntyä kiusaamiseksi. Meillä on kaikilla se 'varjo', joka seuraa mukana. Tiedostamattamme voimme tehdä kiusatun taakan yhä suuremmaksi ristiriitaisin viestein.

5. Fyysiset vammat ja sairaudet

- Fyysisesti vammainen tai sairas opiskelija tuo yleensä tullessaan kuntoutussuunnitelmiansa takaamat tukipalvelut ja erityisjärjestelyt. Opiskelijahuoltoryhmä seuraa käytännön asioiden toteutumista ja jakaa vastuut keskuudessaan ja tiedottaa opiskelijan tarpeista opettajille. Asianmukaiset erityisen tuen suunnitelmat laaditaan/päivitetään.

6. Maahanmuuttajien erityisen tuen tarpeet

- Maahanmuuttajat kotoutetaan yhä suunnitelmallisemmin ja heidän koulupolkuun aletaan rakentaa MOKU-hankkeessa, jossa iltalukio on mukana.
- Maahanmuuttajien mahdolliset oppimisvaikeudet ja muu tuen tarve kuuluvat yleisen, tehostetun ja erityisen tuen piiriin. Resursseja tarvitaan.

7. Puutteelliset opiskelutaidot

- Puutteelliset opiskelutaidot ovat arkea lukioissa, vaikka ei olisikaan kysymys suoranaisista oppimisvaikeuksista.
- Moni tarvitsee nk. strategiaopetusta, joka on yksi nykyaikaisen erityisopetuksen muoto. Lukiopetuksella on päällekkäisyyttä neuropsykologisen kuntoutuksen ja toimintaterapian kanssa.

- Erityisopetuksessa harjoitellaan lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi muistin ja nimeämisen taitoja sekä kielellisiä metataitoja, jotka ovat lukemisen ja kirjoittamisen perusta – ja tehdään hahmotusharjoituksia.
- Strategiaopetuksessa haetaan omimpaan oppimistyyliin sopivia oppimisstrategioita eri oppiaineisiin ja tulevaisuutta varten.

- Usein oppimistyyliä jaetaan visuaaliseen, audittiiviseen ja taktilis-kinesteettiseen. Joskus erotetaan myös aktiivinen toimija, looginen ajattelija, käytännön toteuttaja ja harkitseva tarkkailija. Puhutaan myös yhtäältä analyyttisistä, serialistisista tai peräkkäisesti prosessoivista oppijoista ja toisaalta holistisista, globaaleista, rinnakkaisesti prosessoivista oppijoista .

- Luokituksia on monenlaisia, mutta niiden kaikkien keskeinen merkitys on siinä, että oppija asettuu vastakkain oman oppimisensa kanssa ja pohtii sitä.
- Useimmat erilaiset ja monenlaiset oppijat tarvitsevat aluksi yleiskuvan, kokonaiskäsityksen opittavasta asiasta pystyäkseen etenemään vaihe vaiheelta.

- Hidasta refleктоijaa on turhaa hättistellä, koska stressitilanteessa hän ei opi. Impulsiivinen oppija tarvitsee menoa ja vaihtelua.
- Kaikkea ei opettaja voi ottaa huomioon, mutta monikanavainen opetus antaa jokaiselle jotakin.
- Oppimistyylien merkitystä verkko-opiskelussa tutkitaan nykyään.

- Joillakin opiskelijoilla keskeinen oppimisen keino on verbalisointi: puhuminen, keskustelu ja sisäinen puhe. Toisilla näköhavaintoon perustuva lukeminen, tekstin ja kuvien silmäileminen tai visualisaatio, mielen maisemien katsominen on olennaista.
- Useat oppivat tekemällä ja kokemalla. Monet oppivat intuition, sisäisen oivalluksen varassa.

- Strategiaopetuksessa haetaan opiskelijan kanssa omimpia keinoja kokeilemalla niitä käytännössä ja keskustelemalla vaihtoehtoista.
- Perinteisesti strategiat jaetaan pinta- ja syväprosessoinnin strategioihin.
- Strategiat jaetaan myös erilaisiin kertaamis-, kehittely-, jäsennys-, itsearviointi – ja tunnestrategioihin.

- Jokainen aineenopettaja tarjoaa vinkkejä fiksujen strategioiden löytämiseen. Erilainen oppija saattaa kuitenkin tarvita siihen puuhaan lisäksi henkilökohtaista opetusta ja ohjausta.
- Muististrategiat kehittyvät oppimisstrategioiden myötä. Ulkoisia menetelmiä ovat esim. muistilaput, tukisanat ja avainkäsitteet.

- Sisäisiä oppimisen tehostamisen menetelmiä ovat näkö- ja kuulomielikuvien sekä sisäisen puheen yhdistäminen (synestesia).
- Opittava asia voidaan ikään kuin kiinnittää ympäristön esineisiin tai maisemiin (muistipolut).
- Monia hyödyttää rytmi ja liikunta opiskelun lomassa (esim. MP3 + spinning).

Lisävinkkejä erilaisen oppijan huomioimiseksi

- On hyvä antaa opiskelijalle tunnin runko etukäteen, jos se on mahdollista tai ainakin kertoa, mitä tuleman pitää.
- Käsiteltävien asioiden laajemmat yhteydet on hyvä hahmottaa yhdessä.
- Erilainen oppija hyötyy ainerajat ylittävistä teemakursseista.
- Hyvä puhua selkeästi, mutta normaalisti.

- Yltiöartikulaatio ja rautalankamallitus turhaa.
- On tiedostettava, että kaikki eivät voi katsoa opettajaa yrittäessään keskittyä kuulemaansa. Muut aistikanavat on suljettava pois. Ei epäkohteliasta.
- Jos on huomauttamista opiskelijan käytöksestä, kannattaa sanoa asia kahden kesken suoraan hänelle. Verhottu pilkallisuus on todella ikävä asenne. Koko ryhmä kokee siinä saavansa oikeutuksen ehkä jopa kiusaamiseen johtavaan käytökseen. Huumori on kai ihan jotain muuta.

- Kotitehtävien määrää voidaan säädellä (kohtuullistamista hitaalle prosessorille).
- Monisteissa tulisi olla riittävän iso kirjasinlaji ja selkeä asemointi. Teksti mieluiten kapeilla palstoilla.
- Rasti ruutuun- tehtäviä olisi hyvä välttää.
- Yksin ääneen lukemiseen ei pitäisi pakottaa.

- Oppitunnilla kuuntelu ja muistiinpanot mielellään eri aikaan. Ei taululta tai piirtoheittimeltä kopiointia.
- Musta teksti valkoisella paperilla voi häiritä ja rivit alkavat hyppiä. Värillinen monistuspaperi tai erityisopettajan kautta hankittava värikalvo voivat olla avuksi.
- Yhteenvedo oppitunnin lopuksi on tärkeä.

- Olisi suotavaa tarjota mahdollisuus ainakin osittain suulliseen kokeeseen.
- Koekysymykset tulisi lukea ääneen ennen koetta.
- Lisäaika kokeessa ja erillisen tilan käyttö tulisi voida sallia.
- Tietokoneen käytön kokeessa tulisi olla mahdollista joissakin tapauksissa.

- Opiskelija saattaa istua jalat solmussa tai muuten kummallisessa asennossa, jotta pystyisi kirjoittamaan vasemmalta oikealle etenevää tekstiä (sensomotoriset ongelmat). On olemassa erilaisia kynätukia ja rannetukia ja muita apuvälineitä, jos väärä kynäote ja erilaiset jännitystilat vaikeuttavat kirjoittamista.
- Oppikirjat ovat olemassa äänikirjoina vammaisille ja myös vähintään keskivaikeasti lukihäiriöisille, www.celia.fi ja www.oppari.fi.

Yhdessä mietittäväksi:

- Miten lisäaika voidaan järjestää kivuttomasti?
- Miten suullinen koe mahdollistuu?
- Miten onnistuu erillisen tilan käyttö?